

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДИ НА СУМЩИНІ РОКУ 1929-ГО.

Сильвестр Магура.

З 20 серпня до 6 вересня 1929 року на Сумщині провадили археологічні дослідження ¹⁾ під керівництвом прсф. М. О. Макаренка.

Кілометрів за 7 від м. Сум у напрямку північ-північ-схід в Піщанській лісовій дачі, Іволжанського лісництва, є величезний могильник, що займає площу мало не 30 десятин. Налічують у ньому понад півтори тисячі могил. Є відомості, що могил було ще більше, бо частину могильника знищено, коли садили молоді дерева. Могили містяться в лісі і насипи їх добре збереглися. Між могилами є декілька ровів. Могили є і на просторі, оточеному ровами, і поза ними. Недалеко від могильника в цьому самому лісі, в напрямку північ-північ-схід від того місця, де проваджено розкопи року 1929, є ціла система великих ровів, що можливо, належать до старих часів, і тому потребують спеціального дослідження.

В Піщанському могильнику розкопано 12 могил, з них дві були дуже великі. В цих могилах виявлено слов'янські поховання. Одночасно з розкопами ввесь час здійснювали плян могильника. На цю роботу звернули пильну увагу і, коли закінчено розкопи, Сумський Округконком, на підставі заяви проф. М. О. Макаренка, приділив додаткових коштів, щоб далі здійснювати плян. Як наслідок цієї роботи маємо плян, де нанесено (з обмірами) чималу частину могильника, а саме 1480 могил; цей плян має не абияку наукову цінність.

Могили в Піщанському лісі в пляні більш-менш округлі. Діаметр їх—переважно від 4 до 7 метрів, а найбільша могила має в діаметрі 19, 40 метра. Навкруги вони оточені невеличким рівчачком, що часто переривається. З розкопаних 12 могил 10 були заввишки від 0,70 м. до 1,40 м., а дві, далеко більші, були заввишки одна 1,90 м., а друга 2,20 м.

Розкопи 12 могил дали таку картину. Горішній шар насипу—гумусовий, завтовшки пересічно близько 0,10 м. темно-попе-

¹⁾ Автор цього звідомлення брав участь у дослідях і описує їх за згодою проф. М. О. Макаренка.—С. М.

лястий на колір. Гумусовий шар потрохи переходить в одноманітну сіру піщану масу. Характерне явище для насипів тих могил — це рудувато-брунатні прошарки, що дуже добре помітні в розрізах насипів могил.

Здебільшого кістяки лежали на старому рівні землі. Пісок під деякими кістяками був дуже твердий і складалося вражіння, начебто він утрамбований. Кістяки лежали з'орієнтовані головою на захід, з відхиленням чи на північ, чи на південь, крім одного поховання, де кістяк лежав головою на схід. Кістки рук та ніг були простягнуті. Кістяки погано збереглися; це пояснюється тим, що покійники лежали в піщаній землі.

В могилах траплялися невеличкі шматки вугілля. Інвентар поховань коло жіночих кістяків далеко багатший, ніж коло чоловічих. Коло чоловіка здебільшого знаходили залізний ніжик з правого боку і частину глиняної посудини, а коло жінки крім ножика та фрагментів посуду, знаходили ще й різні оздобы. Жіночі поховання були багатші та бідніші.

З побутових речей практичного вжитку в Піщанських могилах знайдено лише залізні ножики, що дуже погано збереглися та фрагменти глиняного посуду з орнаментом і без орнаменту. Траплялися здебільшого окремі черепки і лише іноді чималі частини посуду.

Оздоб викопано чимало. Знайдено різноманітні намистини, а саме: багато шкляних позолочених, різної форми, що дуже добре збереглися; дрібні металеві (з зеленою патиною), що мають форму бубонців, які складаються з двох половинок; декілька дрібненьких білястих намистинок; великі шкляні з ребром посередині та інші шкляні намистини; бурштинову довгасту, гранчасту барильчатої форми; шкляні посріблені з поверхнею сірою на колір, а в розломі білі. Посріблені намистини дуже погано збереглися і срібна обкладка на них від дотику відлущується. Знайдено спіральні вискові кільця з низькопробного срібла аналогічні тим, що їх В. Хвойка та С. Мазараки викопали в с. Броварках, кол. Гадяцького повіту на Полтавщині. Знайдено срібні круглі вискові кільця, пліскуваті, платівчасті каблучки та різноманітні металеві кілечка.

В одній могилі викопано бронзового браслета, що був дуже витягнутий та погнутий. Зроблено його із дротини з потовщеними заокругленими кінцями. У цій самій могилі на черепі був вінчик із срібної тонкої платівки без окрас. На кінцях вінчика платівка звужена і загнута її так, що утворилися гачки. З-під вінчика виступає кілька окремих пасом темного волосся. Під частиною вінчика, що відхилилася вбік, видно декілька товстих кручених ниток брунатного кольору. Срібна

платівка, що з неї зроблено вінчика, така тонка і кріхка, що не витримує найлегшого натиску. Череп із вінчиком (разом із землею) вирізано, покладено в скриньку й перевезено до Сумського музею.

У двох найбільших могилах були поховані чоловіки з так само бідним інвентарем, як і в інших могилах з чоловічими похованнями. В насипу одної великої могили знайдено ведмежого зуба.

Закінчивши розкопи Піщанського могильника, почали досліджувати групу могил, що містяться в Краснянському лісі на північ-схід від Піщанського могильника на віддаленні щось із 2,5 км. від нього. У Краснянському лісі є 15 могил великих і маленьких. Могили тягнуться й далі через дорогу по долині, ще недавно вкритому деревами.

Краснянська група була колись дуже велика; і тепер ще можна помітити підвищення, що залишилися від колишніх могил. На північ від могил на тій самій дорозі, де міститься Краснянська група, на віддаленні, мабуть, понад 0,5 км. залишилося ще дві невеличкі групи.

У Краснянському лісі розкопано всього 5 могил. Ці могили в пляні округлі, мають добру півкулясту форму, заввишки десь від 1-го до 1,5 метра. Насипи цих могил зроблено з чорноземлі, зверху темносірої, а нижче темнобрунатної на колір. Із розкопаних 5 могил дві були з подвійними похованнями. В одній могилі було 2 жіночих кістяки, з'орієнтовані головою на південь-захід, а в другій 2 чоловічих, що були з'орієнтовані головою на схід.

Кістяки в усіх 5 могилах лежали на старому рівні землі, з'орієнтовані в одних могилах на схід, а в інших на захід з деяким відхиленням, що допіру й відзначено для двох поховань.

В Краснянських могилах знайдено залізні ножики, що були з правого боку кістяків, дрібні фрагменти глиняного посуду, частину дерев'яної мисочки та різні оздобы. Викопано багато шкляних позолочених намистин, багато дрібних намистинок, що нанизувалися разом із металевими намистинами в формі бубонців (бубонці складаються з двох половинок), що їх знайдено чимало, та шкляні намистини. Знайдено багато спіральних вискових кілець із низькопробного срібла, бронзові браслети, різні кілечка та металевий гудзик (з зеленою патиною).

Найцінніша річ із знайдених у Краснянських могилах— це частина дерев'яної мисочки, що її за старих часів скріплено мідяними платівкам. Тільки і збереглася та частина мисочки, що до неї прибито мідяні платівки. Цей фрагмент дає змогу уявити форму цілої посудини і визначити діаметр її.

Закінчивши розкопи могил у Краснянському лісі, провели невеличкі спробні розкопи на так званому «Крейдищі». На правому березі р. Псла на високому плято, на віддаленні майже одного кілометра на схід від Піщанського могильника є великий кар'єр, де добувають крейду. Якраз на місці цього великого кар'єра було слов'янське городище; від нього збереглася лише невеличка частина. Місце, де було городище, оточене з південного та північно-західного боку балками, а від сходу є урвище до річки Псла. В горішніх шарах стінок кар'єру підчас спробних розкопів знайдено черепки посуду з орнаментом, типовим для слов'янської кераміки старіших часів, що подібний до орнаменту на посуді Роменського або Бурімського городища. Знайдено ще черепки, типові і для слов'янських пізніх городищ. Із побутових речей викопано там також великого рибальського залізного гачка.

Ще підчас переїзду з м. Сум до Піщанського лісу, щоб провадити розкопи, оглянуто слов'янське городище, що міститься на правому березі р. Псла, на краю плято біля хутора Тополі, на віддаленні понад 2 км. на північний схід від м. Сум. З південного та північного боку городище оточене природніми ярами, а від сходу є урвище до р. Псла. Насипні вали збереглися лише почасти.

Всі речі з розкопів Піщанських і Краснянських могил та з «Крейдища» передано до Сумського музею.

Загалом ці розкопи дали небагатий інвентар, але досконалі методи розкопів, застосовані від проф. М. О. Макаренка, дали змогу в похованнях виявити інтересні деталі, що їх треба сподіватися, висвітлить керівник розкопів у ширшій праці.